

Bogdan S. Pecican

student, Faculty of History and Philosophy, Babes-Bolyai University, Cluj, Romania

epectazei: atat cat se adanceste in lume trebuie sa se adanceasca si in trascendenta. Atat cat se adanceste in exterior, atat trebuie sa parcurga si spre interior. Ca fiinta religioasa, el nu-si poate gasi echilibrul decat daca face in efortul spre indumnezeire tot atatia pasi cati face spre a raspunde nevoilor umanitatii sale de fiinta ce-si cauta fericirea in lume".

Bogdan S. Pecican

Publilius Syrus, *Maxime*

trad. Camil Muresanu, Cluj-Napoca, Ed. Cartimpex, 2002, 104 pp.

Tezaurul cultural al antichitatii latine s-a bucurat, indeobste, la noi, de o buna receptie, concretizata intr-un sustinut travaliu de traducere si exegeza, in masura sa puna la dispozitia publicului majoritatea contributiilor sale de anvergura din cele mai varii compartimente ale cunoasterii si artei, de la Vergiliu, Horatiu si Ovidiu la Plaut si Terentiu, de la Seneca la Epictet si Marc Aureliu, de la Titus Livius si Tacit la Cicero si Quintillian.

Or, iata ca, desi plasandu-se in prelungirea aceluiasi demers recuperator, una dintre cele mai recente initiative publicistice ale editurii clujene Cartimpex evolueaza pe o linie de conduita mai putin previzibila: bunaoara, ni se propune sa abandonam pentru o vreme batatorita „cale regala" si sa vizitam antichitatea romana pe usa din dos. Volumul care materializeaza aceasta invitatie

KEY WORDS

ancient history, Latin, Roman Empire, morality, education

este un florilegiu de *Maxime* apartinand lui Publilius Syrus, in editie juxtalineara, aparut in 2002, in talmacirea academicianului Camil Muresanu.

Cine este Publilius Syrus? Intrebarea nu e, in acest context, deplasata, dat fiind ca - dupa cum certifica si studiul introductiv semnat de autorul traducerii - avem, intr-adevar, de-a face cu „un cvasianonim, din biografia caruia se cunosc putine detalii ...“ (p. 5). Frugalele repere ale traiectului sau existential - ele insele, de altfel, obiect de controversa - pot fi condensate in cateva randuri: judecand dupa *cognomen*-ul de „Syrus“, atasat pentru totdeauna numelui sau de catre Macrobius si Sf. Ieronim, se poate banui cu temei ca s-a nascut undeva in Siria, chiar la Antiohia, poate. Sclav in copilarie, el a fost adus la Roma pe cand mai detinea inca acest statut, probabil prin jurul anilor 84-83 a. Ch. Ulterior, la o data greu de precizat, a devenit libert al celei de-a doua sotii a lui Cicero. S-a afirmat ca *mim* - categorie reunind artisti de extractie in general modesta, ce se intreceau in a improviza dialoguri scenice alerte, spre deliciul vulgului si-al potentatilor zilei. E de presupus ca o atare indeletnicire i-a procurat lui Publilius Syrus o oarecare faima, de vreme ce, in cadrul jocurilor organizate de Iulius Caesar in 46 a. Ch., i s-a ingaduit sa-si incerce iscusinta intr-o confruntare „de breasla“ cu alti confrati, prilej cu care a si repurtat marea victorie a biografiei sale, cucerind laurii premiali. Foarte probabil, a decedat la scurt timp dupa anul 43 a. Ch.

Cum se vede, nimic din parcimonia acestor date nu expliciteaza in vreun fel interesul viabil pe care i l-a aratat posteritatea. Destul sa observam insa ca, dintre antici, galeria admiratorilor sai include nume sonore, precum Seneca, Petronius sau Aulus Gellius, primului revenindu-i, de altfel, si meritul de-a fi consemnat in scris maximele versificate (in metru iambic ori trohaic) pe care Publilius Syrus le nascocise odinioara in cursul prestatiilor sale scenice si de-a fi intocmit, astfel, cea mai veche antologie a lor. Dintre autorii crestini, Sfantul Ieronim gaseste cugetarile pomenite adecvate pentru a le furniza discipolilor sai, ca pilde si exercitii. In continuare, reflectiile lui Syrus se propaga, prin copii succesive, pana prin cel de-al unsprezecelea veac al erei crestine, marcand, astfel, un prim mileniu de supravietuire autonoma de la moartea autorului lor. Traversand relativ silentios evul de mijloc, maximele intra intr-un veritabil con de umbra pe parcursul Renasterii (in pofida efortului izolat al lui Erasm, care le editeaza la Strasbourg, pentru intaia oara), spre a fi apoi redescoperite in secolul al XVIII-lea, odata cu momentul de glorie al moralistilor francezi si cu voga literaturii parenetice si sapientiale.

Se cuvine, asadar, sa salutam aceasta prima transpunere *sistematica* in limba romana a unei culegeri de dictoane cu un destin atat de special. Asupra calitatii traducerii in sine nu avem a ne pronunta, sarcina evaluarii acesteia, dupa toate canoanele filologico-critice, incumband, desigur, expertilor. In ce ne priveste, ne rezumam la a semnala, pentru inceput, unele inadvertente si neclaritati care tin mai curand de procedura de editare a culegerii:

Bunaoara, in *Nota asupa traducerii* suntem anuntati ca traducatorul utilizeaza ca reper orientativ „editia *Publilii*

Syri mimi sententiae, ordonata, revizuita si explicata de Dr. Otto Friedrich, aparuta la Berlin, la 1880, in editura Theobald Grieben". Suntem, insa, preveniti, totodata, ca editia in chestiune nu este urmata indeaproape, ci cu unele libertati, de vreme ce in aceasta „... sunt reproduse 390 de maxime atribuite *gresit* [s.n.] lui Publilius Syrus", altele decat cele „vreo 150 de proverbe sub numele lui Syrus, dar cu siguranta provenind din multe alte surse" (p.15), proverbe prezente in aceeasi editie berlineza. Asa incat, pe cale de consecinta, autorul versiunii romanesti decide explicit sa nu reproduca in editia d-sale aceste „piese" de paternitate incerta. Or, in acest punct se impun doua observatii:

In primul rand, ramane total echivoc pe baza carui criteriu sunt decretate sententele si paremiile respective drept incorect atribuite lui Syrus, atata timp cat admitem ca „e posibil ca ... Publilius Syrus *sa fi compilat cugetari risipite prin felurite opere, unele azi pierdute* [s.n.]" (v. prefata, p. 11). Caci, in atare conditii, pare mai curand sa rezulte ca, si daca suntem de acord ca nu i se poate contesta in totalitate mimului latin aportul genuin, acesta nu poate fi oricum limpede identificat, trierea adagiilor autentice de cele atribuite lui Syrus pe nedrept devenind, astfel, mai degraba problematica.

In al doilea rand, se face simtita o anume inconsecventa metodologica in pregatirea editiei. Astfel, dupa precizarile ferme din aceeasi *Nota asupra traducerii*, prin care autorul versiunii romanesti isi proclama inaderenta in raport cu reproducerea fragmentelor fals sau indoielnic atribuite, prezente in editia berlineza suscitata, nu poate fi decat deconcertant sa constati ca traducatorul pastreaza, totusi, „... vreo 4-5 maxime cu paternitate *discutabila* [s.n.]", pentru care „s-a folosit litera R" (nota 11, p. 9)!

Trecand, in sfarsit, la textul propriu-zis al cartii, gasim stringent sa ne interogam asupra impactului pe care-l poate avea un florilegiu de intelepciune antica asupra orizontului de expectante al cititorului contemporan.

Astfel, cu toate ca „Maximele lui Syrus n-au fost gandite de un moralist, procupat sa faca educatie" (v. prefata, p. 10), ele beneficiaza din plin de tezismul usor antipatic pe care-l presupune indeobste stilul gnomic. Ordonate alfabetic de zelul didactic al unei postumitati sarguincioase, cugetarile in discutie isi dozeaza foarte inegal performantele, mergand de la truisme (v. afor. 134: „Remuscarea e ca o rana in suflet") pana la naivitati patente (v. afor. 476: „Generozitatea nu este nicaieri vorbita de rau" sau afor. 608: „Orice fapta de vitejie aduce glorie") si chiar rea-credinta (v. afor. 261: „Totdeauna cand jura solemn, omul altceva gandeste"). Aforismul 249, doar irelevant in original (*Homo extra corpus est suum, cum irascitur*), devine - printr-o falsa subtilitate - flagrant tautologic in talmacirea romaneasca („Cand se infurie, omul isi iese din fire"). De asemenea, o sententa precum cea cu nr. 601 („E o prostie sa pastrezi ceea ce nu stii la ce slujeste"), de un pragmatism cam pedestru, face azi, dupa exaltarea polimorfa a gratuitatii, de la Baudelaire la Gide, proasta impresie. E drept ca din montura cel mai adesea terna, cenusie, te intampina uneori nebanuite surprize minerale, splendoarea delicata a cate unei geme de chihlimbar:

Muliebris lacrima condimentum est malitiae - „Lacrima femeii e mirodenia sireteniei“ (afor. 395). Dar, chiar si-ntr-o asemenea circumstanta, este oarecum stanjenitor sa constati ca un dicton precum cel abia citat, numarandu-se printre si asa putinele „piese“ memorabile ale volumului, le-ar da destule motive de indispozitie apologetilor „corectitudinii politice“!

Fireste, pentru un lector inarmat cu destula rabdare, formulari pregnante s-ar mai gasi (desi, intamplator, nu acesta e si cazul a doua dintre cele trei maxime invocate de traducator in introducere, la p. 12, ca exemple presupus exponentiale in acest sens!). Spre pilda: *Anus cum ludit, morti delicias facit* - „Cand o baba dantuieste, distreaza moartea“ (afor. 30). Totusi, aceasta este mai curand exceptia decat regula, adagiile mimului latin Publilius Syrus putand constitui, in covarsitoarea lor majoritate, un punct de atractie ideal pentru turistii locurilor comune.

Insa, chiar si in atare conditii, intreprinderea d-lui Camil Muresanu este departe de a fi superflua. Nu trebuie uitat, bunaoara, ca traducatorul este, totodata, un reputat istoric. Or, in lumina acestei observatii, o declaratie precum cea inserata intr-una din notele infrapaginale ale *Notei asupra traducerii*, conform careia „Aceasta traducere a rezultat dintr-o placere personala ...“ (p. 12, nota 1), se incarca brusc de valente suplimentare. Caci, pe langa delectarea marturisita pe care indeletnicirea in cauza i-o putea pricinui distinsului erudit, suntem tentati sa reperam in subtext si un interes mai amplu: scrutarea trecutului. si, chiar daca preocuparile directe ale lui Camil Muresanu au coborat pe firul cronologiei numai pana in anticamera modernitatii (sec. XIV - XV, in speta), ne place, totusi, sa credem ca d-sa are, fie si indirect, prin ricoseu, constiinta importantei pe care florilegiul de sentente ale lui Publilius Syrus o poate comporta pentru acei specialisti ai disciplinei care inteleg sa-si cantoneze eforturile investigative in parcele de trecut mai indepartate. Pe scurt, daca macar unele din intuitiile Scolii Analelor isi mentin, astazi, valabilitatea, eventuala lipsa de interes literar a adagiilor mimului latin poate fi rapid compensata de interesul strict istoric pe care-l angajeaza, de indata ce realizam ca in ele rezoneaza vocea *marginalului*, a celui aservit foburgului, poftelor gloatei si capriciilor mai-marilor momentului. Or, dintr-o atare perspectiva, antologia s-ar anunta drept un document psihologic pretios, promitand sa asigure un inceput de contrapartida demersului istoriografic curent, condamnat de insasi natura majoritatii surselor sa radiografieze cvasi-exclusiv tribulatiile elitelor. Am avea, astfel, sansa de a auzi si glasurile celor care, de obicei, tac - si, prin aceasta, premisele unui generos capitol de istorie a mentalitatilor ce infloreau in suburbiile Romei la apogeul Republicii.

Desigur, nu trebuie ignorat, totusi, ca istoricul sedus de o asemenea cercetare si-ar vedea demersul grevat de nu putine dificultati. Fiindca emerg, in acest punct, mai multe intrebari - bunaoara: aforismele lui Syrus reflecta codul mental al *tuturor* membrilor (integri) ai claselor defavorizate sau numai pe cel al propriului sau grup socio-profesional? si cum putem sti ca adagiile in discutie codifica un fragment de psihologie reala, si nu

sunt simple conventii retorice, menite sa flateze o anumita *poza* a cuviintei si cumpatarii, cu care, fie si in pofida conduitei lor efective, cetatenii cu rang ai momentului puteau, eventual, cocheta? sau, in fine: cum putem fi siguri ca, citind cugetarile mimului latin, ascultam macar propria lui voce (chiar abstractie facand acum de contextualizari mai largi), de vreme ce - ne amintim - ravna eruditilor l-a surprins pe Publilius Syrus in mai multe randuri spoliindu-i de reflectii pe alti autori (de nu va fi fost la mijloc mana pios-mistificatoare a copistilor - dar aceasta nu usureaza nicidecum ancheta!)?

Totusi, dincolo de asemenea chestiuni dilematice, prin lectura in discutie, un cititor dotat cu niste curiozitati de o natura mai putin tehnica are, pur si simplu, ocazia de a plonja intr-un moment de glorie din trecutul „Cetatii Eterne“, beneficiind - cum spuneam - de rarul privilegiu al unei cai de acces mai putin obisnuite. Astfel, prin maximele lui Syrus se perinda o lume forfotitoare si vitala, ale carei vedete sunt, fireste, profesionistii viciului: *meretrix* (tarfa), *avarus* (avarul), c*inaedus* (desfranatul), *aleator* (jucatorul de zaruri) - personaje pitoresti care, dincolo de diatriba intransigent-conventionala la care le supune concitadinul lor, tind cumva sa se autonomizeze in pagina, asigurand carnatia unei epoci care a beneficiat prea ades - si, de aceea, intrucatva unilateral si excesiv, poate - doar de elogiul grav, vag plictisit, nu o data formal, al posteritatii.

La o asemenea recuperare simpatetica invita, de asemenea, si ilustratiile volumului, anturand lapidarele sentente ale mimului latin cu un cortegiu vizual trepidant si eclectic. Un oratorul impietrit in mijlocul unei declamatii, planul teatrului roman de la Pompei, statui de zeitati tutelare si muze, ebulitia negutatorilor in for, mai multe masti tragice, o scena de banchet, un mim in travesti, o gimnasta curbata provocator, o figurina falica - sunt numai cateva dintre imaginile antologiei (imagini a caror sursa de provenienta s-a omis, din pacate, a fi deconspirata!).

Iata, asadar, un motiv suficient pentru care travaliul de talmacire al lui Camil Muresanu ramane, in pofida oricaror reticente de amanunt, un gest cultural meritoriu.